

Олена БУХАРОВА
(Дрогобич)

НАУКА ТА ВИКЛАДАННЯ ЯК ПОКЛИКАННЯ

УДК 378.6(477.83-21Дро)(092):82.09(477)(092)”19/20”

Наукова, педагогічна діяльність Марка Яковича Гольберга мали безпосередній вплив на моє особистісне, професійне формування і становлення. Я була його студенткою, а потім багато років – колегою.

У вітчизняному літературознавстві ще на початках його існування склалася важлива традиція: учений-філолог, незалежно від основної спеціальності (теорія літератури, фольклористика, славістика, західноєвропейська філологія та інші), був зазвичай людиною широкого інтелектуального кругозору, різноманітних наукових інтересів, творчої ініціативи. Коли я розмірковую над феноменом Марка Яковича, то асоціюю його постать з поняттям “людина культури” (саме він познайомив мене з цією категорією, давши прочитати працю, яку зберігав у власній бібліотеці, дослідника В. А. Круглікова, присвячену образу “людини культури”, спонукавши досліджувати особливості його відтворення в романах культури (В. Д. Дніпров) доби модернізму та постмодернізму). В. А. Кругліков визначив це поняття так: “індивід, що увібрав у себе весь зміст та значення духовності доби”, “є змістом вираження духовності”¹, “культура для такої людини не форма, не рамки, не чіткі кордони, не тільки не контур, а саме буття”². Додам, що Марк Якович був також яскравим прикладом людини науки. Діапазон його зацікавлень та знань у царині світової культури і науки був надзвичайно широким, різнобічним, глибоким, що дозволяло Марку Яковичу розуміти та інтерпретувати явища, ідеї в широкому історичному та міжнаціональному контекстах. Універсалізм; тяжіння до синтезу; всебічний підхід до явищ культури, літератури; контекст; історико-функціональний підхід; загальнолюдські вартості; читач – поняття, що були надзвичайно важливими у наукових розвідках та педагогічній діяльності Марка Яковича.

¹ Кругликов В. А. Образ “человека культуры”. М.: Наука, 1988. С. 8.

² Там само. С. 12.

Я вчилася у педагогічному інституті в 1970-х роках. Тоді вважалося, що університетське навчання та підготовка спеціалістів в педінститутах дещо різняться. Наголошу, Марку Яковичу була близькою та дорогою думка Г. О. Гуковського про те, що вчений-літературознавець, університетський професор та вчитель середньої школи – люди однієї професії, обидва – філологи, обидва – педагоги. Він працював зі студентами, виховуючи, формуючи їх саме такими кваліфікованими фахівцями. Наприклад, читав на нашому потоці спецкурси, присвячені основам наукових досліджень, міжлітературним зв'язкам. Важливим стрижнем цих спецкурсів була думка про єдність світового історичного процесу, із якої випливало положення про взаємодію літературних явищ, національних культур. На заняттях з порівняльного літературознавства Марк Якович познайомив нас з блискучими (так він їх завжди характеризував) працями О. І. Білецького, В. М. Жирмунського та інших дослідників. При цьому він наголошував, що історія літератури – не сума фактів та факторів, а закономірний процес, у якому він особливо виділяв такі аспекти: антропологічний, загальнолюдських цінностей, національний. Розуміння закономірностей цього процесу, наголошував Марк Якович, допомагають побачити та усвідомити загальне та національне, загальне та індивідуальне у літературному, культурному русі. Кожен факт, вчив Марк Якович, необхідно розглядати як компонент певної системи, у широких зв'язках, як явище, що перебуває у постійному русі, розвитку. При цьому він наголошував, що ці взаємозв'язки не заперечують питання про самобутність національної літератури. Національний фактор мав для науковця величезне значення. Марк Якович постійно підкреслював, що кожна національна культура неповторна: тим, що вона вносить у світову культуру; тим, що може сприйняти в інших культурах; тим, як вона сприймає, усотує та робить “своїм” “чуже”. При цьому самі по собі, підкреслював Марк Якович, літературні контакти не можуть виникнути. Передумови культурних взаємодій закладені так би мовити, всередині кожної літератури, зокрема, для їх реалізації потрібні “зустрічні течії”, “зустрічні запити”. Сприйняття при цьому відбувається вибірково, кожне з них пов'язано із трансформацією того, що сприймається, зі створенням якісно нового матеріалу, тобто у процесі контактів обидві літератури виявляють активність.

Вивчаючи творчість того чи іншого письменника, Марк Якович завжди прагнув з'ясувати роль цього митця в міжкультурних зв'язках. Яскравим свідченням саме такого підходу є його монографія “Іван Франко і українсько-сербські культурні зв'язки” (Львів, 1991). Вона

стала також певним підсумком проникливої копіткої роботи не тільки над спадщиною Івана Франка, а й над проблемами славістики, які були одними із найважливіших в інтелектуальній діяльності Марка Яковича. Про це свідчать чисельні статті, виступи на Міжнародних з'їздах славістів, монографія "Христо Ботев. Нарис життя і творчості" (Київ, 1988), докторська дисертація "Українсько-сербські літературні зв'язки другої половини XIX ст".

Марк Якович з великою пошаною ставився до праці вчителів, ніколи не відмовлявся від лекцій, консультацій для них, працював над шкільними програмами зі світової літератури, вболівав за те, щоб літературна освіта українських учнів була ґрунтовною та сучасною. Про систему роботи над літературним твором у школі він розмірковує, зокрема, у статті "Іван Франко і викладання світової літератури у загальноосвітній школі", яка надрукована у книзі вибраних праць науковця "Франкознавчі етюди". У ній справедливо стверджується, що основним завданням вчителя літератури є виховання уважного, вдумливого читача, а вивчення літературних явищ на уроках літератури має базуватися на аналізі творів як цілісної системи, в єдності всіх їх компонентів, кожен з яких є значущим; аналіз тексту, своє чергою, має спиратися на факти, на врахування тих конкретних умов, які породили даний твір і які треба знати докладно, що літературне явище необхідно розглядати як живе, функціональне. Я враховувала ці думки Марка Яковича під час розробки програми та проведення занять з курсу "Методика викладання світової літератури в школі".

У кожного вченого, викладача, вчителя особиста бібліотека – важлива складова щоденної роботи. Комплектація власної бібліотеки – це також наукова діяльність. Бібліотека Марка Яковича була однією з найчисельніших, найцікавіших та корисних у Дрогобичі, вона включала видання з різних галузей гуманітарних та природничих знань. Кабінет і бібліотека Марка Яковича стали місцем бібліографічної, наукової співпраці професора зі своїми учнями та колегами, яких він консулював, допомагав щиросердно та некорисливо. Марк Якович керував написанням дипломних робіт, працював з аспірантами, був досвідченим редактором (статті, автореферати, які він прочитав та відредагував, можна було подавати до друку відразу).

Педагогічна діяльність Марка Гольберга була багатогранною. Він був палко відданий справі викладання в студентських аудиторіях, працював на різних факультетах, на різних спеціальностях, проводив заняття на курсах підвищення кваліфікації вчителів. Марк Якович

організовував літературні вечори, диспути в гуртожитках, у читальному залі інститутської бібліотеки, виступав з лекціями для вчителів, мешканців регіону через товариство “Знання”.

Марк Якович Гольберг був закоханий у науку, постійно вчився, захоплюючи своїми талантом, енергією та цікавістю інших. До кінця життя він зберігав широту та ясність наукової думки, дивовижну працездатність, прагнення до саморозвитку, комунікабельність, вміння надихати та заражати ідеями, доброзичливість. Таким я запам’ятала та згадую Марка Яковича. Таким пам’ятають його всі шанувальники, учні, колеги, друзі, однодумці.